

Aleksandra Krstić
Rat protiv novinara

Biblioteka
Kapital

Urednik
Gojko Božović

Recenzenti

Prof. dr Ana Martinoli, Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu
Prof. dr Dejan Pralica, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu
Prof. dr Rade Veljanovski, Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Beogradu

Likovni urednik
Dušan Šević

Aleksandra Krstić

Rat protiv novinara

Mehanizmi nasilja i političke kontrole
nad medijima

Arhipelag / Fakultet političkih nauka
Beograd, 2025.

© Aleksandra Krstić i „Arhipelag“, 2025.

„Nisam se prodala i ponosna sam zbog toga.“
Dada Vujasinović (1964-1994)

Zahvalnica

Ova knjiga ne bi bila moguća da nije bilo ogromne podrške moje porodice – Bokija, Bobe, mame, Boce, Nace, Vlade i Megi. Sa mnom su i Ika, Kaja i Olgica, znam da vide dokle sam stigla i kuda idem. Beskrajno hvala Marku Vekoviću, mom najboljem drugu i glasu razuma koji je strpljivo brojao reči ove knjige i brinuo o meni. Bez podrške dekanke Fakulteta političkih nauka, Maje Kovačević, kao i prodekana Marka Simendića, Miloša Hrnjaza i (opet) Marka Vekovića, od kojih sam naučila koliko je važno verovati u timsku igru uprkos različitim karakteristikama i mišljenjima, ne bih mogla da završim ono što sam započela jer su razumeli koliko je važno da se posvetim pisanju u izuzetno teškim vremenima za naš fakultet i Univerzitet. Zahvalna sam bliskoj prijateljici Dragani Žarković Obradović na prvom čitanju i najvažnijem komentaru da je knjiga razumljiva za širu javnost. Hvala mojim kolegama i dragim profesorima Ani Martinoli, Radetu Veljanovskom i Dejanu Pralici, na kritičkom čitanju knjige i sjajnim recenzijama, kao i na profesionalnoj podršci od početka moje akademske karijere. Hvala našem sjajnom karikaturisti Predragu Koraksiću Koraksu koji me je jednog popodneva ugostio u svom domu i posvetio mi vreme da u izuzetnom intervjuu sa njim što više saznam o istoriji novinske karikature i našoj političkoj i medijskoj prošlosti. Da nije bilo podrške profesorke Angele Brintlinger sa Univerziteta u Ohaju i programa Univerzitetskog partnerstva, koji je podržala ambasada SAD, ne bih imala priliku da odem na istraživački boravak u Biblioteku i muzej karikatura *Billy Ireland* u Kolumbusu tokom 2023. godine i istražujem političke karikature u američkoj štampi i njihovu ulogu u očuvanju demokratije i borbi za slobodu medija. Deo tog materijala čini značajan deo ove knjige. Zahvalna sam svim novinarima i novinarkama sa kojima sam tokom godina imala priliku da razgovaram o slobodi medija, pritiscima, pitanjima etike i lične bezbednosti, a koji su mi za potrebe naučnoistraživačkog rada, kao i za tekstove u

Vremenu, uvek izlazili u susret i otvoreno govorili o svom životu, borbi protiv nasilja i svom viđenju novinarstva. Veliko hvala Gojku Božoviću i izdavačkoj kući *Arhipelag* koji su smatrali ovaj rukopis vrednim za objavljivanje.

Nije bilo lako pisati o mržnji prema medijima, pretnjama, ucenama, ubistvima i diskreditaciji novinara, crnim listama, političkoj i ekonomskoj kontroli medija, njihovoj instrumentalizaciji, zloupotrebi i drugim mehanizmima nasilja koji su poslednjih nekoliko decenija razarali novinarstvo širom sveta, a posebno srpsku medijsku scenu i tržište. Ipak, nekad je potrebno da odemo duboko u mrak da bismo ispalili signalnu raketu koja može da dosegne veliku visinu, osvetli područje od nekoliko kilometara i ostane vidljiva bar na neko vreme zahvaljujući padobranu na kom se polako spušta. Signalna raketa ne može da prođe nezapaženo, naročito u mraku, magli ili nepovoljnim uslovima, u kakvim mi živimo već dugo. Tako ja vidim ovu knjigu.

Knjigu posvećujem profesionalnim novinarima i novinarkama u Srbiji koji izveštavaju poštujući sve profesionalne i etičke standarde profesije, koji se suočavaju sa neverovatnim pritiscima, pretnjama, uvredama i napadima, a koji se nisu prodali, niti su odustali od principa istinitog i fer izveštavanja o fenomenima, događajima i ljudima koji nas okružuju i o kojima ne bismo mogli da znamo ništa da nije njihove novinarske hrabrosti, upornosti i doslednosti.

Aleksandra Krstić, septembar 2025.

Uvod

Tokom 2025. godine zatvoreno je nekoliko desetina medija širom sveta, među kojima su i *Al Džazira Balkans*, *Njuz Media Korp.*, *Radio Lihtenštajn*, američki *Si Pi Bi*, *Njuz 24* u Albaniji i drugi. Ove redakcije su ugašene iz finansijskih, političkih ili pravnih razloga, a nekima je ukinuta podrška države. Pred gašenjem su se našli i čuveni *Glas Amerike* i *Radio Slobodna Evropa*, koje je američki predsednik Donald Tramp optužio da ne slede zvanične poruke Bele kuće, već da više „daju prostora neprijateljima Amerike, a ne njenim građanima“ (Janjević, 2025). Tramp je zapretio da će ukinuti federalno finansiranje *Glasi Amerike* da se u jednom trenutku nije pobunio američki Kongres, pa je gašenje ove dve medijske kuće kao važnih faktora američkog spoljopolitičkog uticaja odloženo na neko vreme. Istovremeno, novinari širom sveta se suočavaju sa pojačanom represijom i nikad većim fizičkim nasiljem, ubistvima, digitalnim pretnjama i cenzurom. Samo je u ratnim sukobima u Gazi za manje od dve godine, od oktobra 2023. do sredine 2025, ubijeno najmanje 234 novinara, a u mnogim zemljama, čak i onima koje statistički nisu predstavljene kao visoko rizične za profesionalne novinare, svakodnevno se dešavaju napadi, hapšenja, otmice, saslušanja, digitalni nadzor i uznemiravanje novinara i medijskih radnika. Prema podacima Uneska, od 1993. do danas ubijeno je 1805 novinara, pri čemu je stopa nekažnjivosti za zločine nad novinarima i dalje izuzetno visoka – čak 90 odsto (UNESCO, 2025).

Sve više novinara i medija koji izveštavaju o politici, korupciji, vezama državnog vrha sa kriminalnim strukturama, zloupotrebama položaja i kršenjima zakona suočava se sa ekstenzivnim političkim i pravnim pritiscima, najrazličitijim oblicima uznemiravanja, diskreditacije i javnog omalovažavanja. Mnogi novinari su zbog kritičkog izveštavanja o vlasti, političkim akterima, otkrivanja političkih afera i skandala, a posebno onih povezanih sa kriminalom i korupcijom i drugim osetljivim temama, postali žrtve govora mržnje, prljavih

tabloidnih kampanja, dugih sudskih procesa, iscrpljujućih višemilionskih SLAPP tužbi i drugih mehanizama pritiska, što sve utiče na profesionalni rad redakcija i lični život novinara, ali i stepen medijskog pluralizma, nezavisnost novinarstva, slobodu medija i sve rašireniju autocenzuru kao vid samozaštite novinara od nasilja kome su izloženi. Na meti političara, moćnih biznismena i raznih grupa za uticaj posebno su se našle novinarke, koje se poslednjih godina suočavaju sa sve većom digitalnom agresijom na društvenim mrežama i različitim narativima diskreditacije, uvreda i pretnji.

Ovakav odnos političkih aktera, naročito političara na vlasti, prema novinarstvu uopšte i prema novinarima kao pojedincima za sobom ostavlja duboke posledice. Kada politički lideri diskredituju medije, vređaju ih i prete im, javno sramote i omalovažavaju, to podstiče fizičko i digitalno nasilje drugih protiv novinara koji izveštavaju o važnim društveno-političkim događajima. Mnoge organizacije koje se bave zaštitom slobode medija i demokratije, poput „Fridom hausa“ i „Reportera bez granica“, godinama unazad dokumentuju svedočenja i podatke o porastu represije protiv medija i antimedijskim narativima, čak i u razvijenim demokratskim državama, gde se politički i ekonomski pritisak, potpomognuti prljavim medijskim kampanjama i različitim mehanizmima političke instrumentalizacije koriste za disciplinovanje ili ućutkivanje novinara.

Ova knjiga pokušava da odgovori na pitanje na koji način i zašto su mediji i novinari u svetu i u Srbiji postali „neprijatelji“ države i naroda, šta generiše sve jače i rasprostranjenije narative mržnje i diskreditacije, kako sunovrat novinarstva utiče na kvalitet demokratije, i kako se mehanizmi političke instrumentalizacije i nasilja nad novinarima reflektuju na slobodu medija i kritiku demokratske vlasti. Zasnovana na obilju medijskog materijala i arhivske građe iz svetske i domaće štampe, brojnim akademskim i stručnim knjigama i tekstovima, svetским digitalnim arhivama, bibliotečkim i muzejskim zbirkama, kao i intervjuima sa novinarima, urednicima, direktorima medija i našim najvećim karikaturistima tokom godina, ova knjiga gleda u prošlost i sadašnjost da bi mogla da skicira i

objasni uzroke i oblike represije, političke kontrole nad medijima i evoluciju političkog narativa diskreditacije koji su uticali na kreiranje autoritarne javne sfere i zarobljavanje medija kao ključnih institucija za funkcionisanje demokratije.

Prvo poglavlje donosi najvažnije i najaktuelnije konceptualne i teorijske rasprave o mržnji prema medijima kao globalnom fenomenu, ispituje sukobe između politike i medija i fenomene poput političke instrumentalizacije i političke kolonizacije medija, autoritarne javne sfere, njihove mehanizme i posledice po novinarstvo. U drugom poglavlju knjiga diskutuje o novinarstvu kao pretnji sa aspekta ubistava novinara, različitih oblika pritiska u fizičkom i digitalnom svetu, bavi se savremenim fenomenima cenzure mase, antifandoma i drugim oblicima diskreditacije i javnog blaćenja novinara koji se zasnivaju na govoru mržnje kao jednim od glavnih oružja u ratu protiv novinara. Treće poglavlje se fokusira na Srbiju, odnos politike i medija od nasleđa autoritarnog režima Slobodana Miloševića, preko ranih perioda demokratizacije, odnosno različitih političkih lidera i partija prema medijima, i društveno-političkih okolnosti koje su trasirale put za sve jaču političku instrumentalizaciju medija, zarobljavanje nezavisnih institucija i eksplozivni govor mržnje prema novinarima i medijima koji se kritički odnose prema vlasti. Četvrto poglavlje se bavi nasiljem nad novinarima i novinarkama u Srbiji, i otkriva različite mehanizme verbalnog i fizičkog nasilja, ali i posledice koje takvi postupci vlasti, potpomognuti snagom tabloida, nacionalnih televizija i društvenih mreža, ostavljaju po njihov profesionalni i lični život. Peto, poslednje poglavlje, problematizuje pritiske i pokušaje cenzure političke karikature kao neprikosnovenog novinarskog žanra, i to iz perspektive odnosa svetskih i srpskih političara, urednika i publike prema karikaturi, kao i značaja karikature za kritiku i odbranu demokratije, slobode govora i slobode medija.